

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Дека́н факультету суспільних наук

проф. д.політ.н. Остапець Ю.О.

06

2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАКТИЧНА ТА КОМУНІКАТИВНА ФІЛОСОФІЯ

Рівень вищої освіти *Другий (магістерський)*

Галузь знань *03 Гуманітарні науки*

Спеціальність *033 Філософія*

Освітня програма *Філософія*

Статус дисципліни *Обов'язкова*

Мова навчання *Українська*

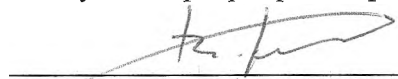
Робоча програма навчальної дисципліни «Практична та комунікативна філософія» для здобувачів другого рівня вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 033 Філософія предметної спеціальності «Аналітика суспільних відносин» освітньої програми Філософія.

Розробники: к. ф. н., доцент кафедри філософії Дербак А.П..

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри філософії

протокол №11 від «26» червня 2019 року

Завідувач кафедри філософії

(к.ф.наук, доц. Левкулич В.В.)

Схвалено науково-методичною комісією _____ факультету

протокол № 9 від «24» 06 2019 р.

Голова науково-методичної комісії І.О. Стряпко к.іст.н., доц. Стряпко І.О.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1-й (магістр)	1-й (магістр)
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,5 самостійної роботи студента – 4,5	1-й	1-й
	Лекції:	
	22 год.	12 год.
	Практичні (семінарські):	
	20 год.	год.
Вид підсумкового контролю: екзамен	Лабораторні:	
	0 год.	год.
Форма підсумкового контролю: усна або письмова	Самостійна робота:	
	78 год.	108 год.

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Практична та комунікативна філософія**» (ОК.1.2) є формування цілісної картини розвитку світової філософії, зокрема розуміння місця і ролі практичної комунікативної філософії у ХХ – ХХІ ст. та визначення кола етичних проблем, які залишаються відкритими для сучасного суспільства.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні:

ЗК1. Вміння виявляти, окреслювати та вирішувати проблеми, що передбачає здатність як до нестандартного розв'язання задач, так і до розв'язання нетипових задач.

ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність), що передбачає самостійність міркувань та умовиводів, навички інтелектуального пошуку, залучення нестандартних смислів, зокрема з іншої предметної області.

ЗК4. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей діяльності), що передбачає вміння аргументовано викласти власну експертну позицію, володіння формами публічного мовлення, засобами та стратегіями інтелектуальної полеміки.

ЗК7. Здатність працювати в команді, що передбачає здатність до міжособистісної комунікації, емоційної стабільності, а також вміння долати комунікаційні напруження та конфліктні ситуації.

Спеціальні:

ФК1. Знання теоретичних основ філософської науки і суміжних галузей гуманітаристики та суспільних наук.

ФК2. Володіння спеціалізованими знаннями в межах певної філософської проблематики, системну обізнаність з відповідною спеціальною літературою.

ФК3. Навички фахового сприйняття результатів історико-філософського аналізу та інтерпретації творів, ідей і процесів філософської традиції та використання історико-філософської спадщини в осмисленні та розв'язанні власних дослідницьких проблем.

ФК5. Розуміння зв'язків спеціалізації не лише з іншими напрямками філософського дискурсу, а й з різними інтелектуальними й гуманітарними практиками.

ФК6. Навички застосування аналітичного методу в оцінці сучасних суспільних процесів.

ФК7. Навички критичної роботи з текстами, знання принципів та закономірностей їх інтерпретації, опанування методологією герменевтики.

ФК10. Вміння розробляти соціально-гуманітарні проекти на основі використання спеціальних філософських методів.

ФК12. Здатність бути активним учасником фахової комунікації, будувати аргументи, відстоювати власну позицію.

ФК13. Вміння стисло та послідовно викладати наукові підходи щодо філософських проблем під час участі в наукових конференціях, семінарах, інших наукових заходах.

ФК14. Здатність фахово прогнозувати розвиток процесів у соціально-гуманітарних сферах з урахуванням регіонального фактору.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 2.3 Практична та комунікативна філософія викладається в 1 семестрі 1-го року навчання.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Філософія» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Володіти сучасною спеціалізованою термінологією і засобами виразу думки	ПР2
Знати актуальні проблеми сучасної філософської думки та міждисциплінарної сфери філософії	ПР3
Демонструвати спеціалізовані знання в межах певної філософської проблематики, детермінувати системну обізнаність з відповідною спеціальною літературою	ПР4
Розуміти зв'язки філософської спеціальності не лише з іншими напрямками філософського дискурсу, а й з різними інтелектуальними й гуманітарними практиками	ПР10
Здійснювати інтелектуальний пошук, вирішувати як типові так і нестандартні задачі	ПР12
Розробляти пропозиції щодо вирішення актуальних проблем суспільного характеру на регіональному, національному та міжнародному рівнях.	ПР14
Проектувати й аналітично обґрунтовувати цілі та напрямки діяльності, здійснювати її моніторинг	ПР17
Вирішувати практичні соціально-гуманітарні завдання, зокрема регіонального характеру	ПР18

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами вищої освіти після опанування навчальної дисципліни «**Практична та комунікативна філософія**»:

Очікувані результати навчання	Шифр ПРН
Володіти основними термінами практичної комунікативної філософії і засобами виразу думки	ПР2
Знати актуальні проблеми сучасної філософської думки (етичні, екологічні, політичні, економічні)	ПР3
Демонструвати спеціалізовані знання в межах проблематики практичної комунікативної філософії, сполучати системну обізнаність з відповідною спеціальною літературою	ПР4
Розуміти зв'язки філософської спеціальності не лише з іншими напрямками філософського дискурсу, а й з різними інтелектуальними й гуманітарними практиками	ПР10
Здійснювати інтелектуальний пошук, вирішувати як типові так і нестандартні задачі, враховуючи основні принципи комунікативної філософії	ПР12
Розробляти пропозиції, що ґрунтуються на розумінні ролі стратегічної і комунікативної раціональностей та їх співвідношення в економічному житті суспільства, щодо вирішення актуальних проблем на регіональному, національному та міжнародному рівнях.	ПР14
Пропонувати стратегії знаходження консенсусу в дискусійних питаннях, що стосуються особливостей співіснування громадян в поліетнічному регіоні.	ПР14
Проектувати й аналітично обґрунтовувати цілі та напрямки діяльності, здійснювати її моніторинг	ПР17
Вирішувати практичні соціально-гуманітарні завдання, зокрема регіонального характеру (організувати і модерувати дискурси стосовно екологічних, політичних та економічних проблем краю)	ПР18

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

поточний контроль – здійснюється для всіх видів аудиторних занять під час їх проведення. Метою поточного контролю є визначення рівня досягнень дисциплінарних результатів навчання студента за певним розділом (темою) робочої програми дисципліни, практичними заняттями, самостійною роботою;

проміжний (модульний) контроль має на меті оцінювання знань, умінь та практичних навичок студента, набутих під час засвоєння теоретичного і практичного матеріалу після вивчення логічно завершеної частини навчальної дисципліни;

підсумковий контроль передбачає комплексне оцінювання рівня сформованості результатів навчання з дисципліни.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: самостійна робота, стандартизовані тести, реферат, доповідь з презентацією.

Знання, вміння та навички студентів оцінюються через визначення якості виконання конкретизованих завдань. Кількісна оцінка певного поточного контролю за конкретним видом навчального заняття визначається як сума балів за окремі види навчальної роботи. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за результатами поточного контролю протягом одного модуля – 50.

Форма модульного контролю: контрольна робота. Передбачає розкриття теоретичних питань і розв'язування тестів. Кожне завдання модульної контрольної роботи оцінюється окремо. Загальна оцінка розраховується як сума оцінок: теоретична частина – 30 балів (по 15 балів кожне теоретичне питання); тестова частина оцінюється в 20 балів (разом за контрольну – 50 балів). Підсумкова оцінка за кожний модуль складається із суми балів за поточне оцінювання і результату модульної контрольної роботи (максимальна оцінка – 100 балів).

Форма підсумкового семестрового контролю: екзамен.

Результат екзаменаційного контролю визначається як середньоарифметичне значення двох модулів. Якщо студент погоджується з набраною кількістю балів, ця оцінка може бути виставлена в екзаменаційну відомість. Якщо студент не отримав достатньої кількості балів (менше 60) або не погоджується з підсумковою оцінкою, то він складає іспит в усній або письмовій формі. Максимальна оцінка на іспиті – 100 балів.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

T1	T2	T3	T4	Модульна контрольна робота	Сума
10	15	15	10	50	100

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

T5	T6	T7	T8	Модульна контрольна робота	Сума
15	10	10	15	50	100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Семінарські заняття	5	15	5	15
Самостійна робота	1	5	1	5
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	2	10	2	10
Есе	2	10	2	10
Реферат	1	5	1	5
Доповідь з презентацією	1	5	1	5
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Критерії оцінювання теоретичних завдань на модульній контрольній роботі (максимальна кількість за 1 завдання – 15 балів):

0 – студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити; 1 – 3 балів – студент не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань; 4 – 9 балів – студент відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні статистичні показники, але здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою; 9 – 12 балів – студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, послуговується науковою термінологією, але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації; 15 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією.

Критерії оцінювання тестових завдань на модульній контрольній роботі (максимальна кількість за 1 завдання – 1 бал):

0 балів – дає неправильну відповідь ; 1- дає правильну відповідь.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Перевірка рівня навчальних досягнень студентів з дисципліни «Філософія» здійснюється на основі результатів модульних та підсумкового (іспит) контролів.

Для оцінювання знань студентів будуть використані наступні групи методів контролю:

1. Методи усного контролю (відповідь студента на окреме питання теми у індивідуальній та фронтальній формах; бесіда під час роз'яснення проблемного питання; захист презентації або есе).

2. Письмовий контроль (виконання тестових завдань та індивідуальної роботи; поточна контрольна робота, модульна контрольна робота).

Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання. Упродовж семестру проводяться два модульні контролі, обов'язкові для всіх студентів. Модульний контроль (МК) №1 включає навчальний матеріал

змістового модуля 1 (теми 1-4), а МК №2 відповідно змістового модуля №2 (теми 4-8). Перелік питань для проведення модулів додається.

Поточний контроль знань здійснюється за складовими: перевірка знань студента на практичних заняттях і контроль за виконанням індивідуальних завдань та самостійної роботи. Оцінюються:

- усні відповіді на семінарських заняттях;
- активність у дискусіях, вміння обґрунтовувати та відстоювати свою точку зору;
- виконання письмових завдань;
- результати контрольного тестування;
- реферат;
- написання есе та його захист;
- підготовка презентації та її захист.

Максимальна оцінка поточного контролю становить 50 балів.

Модульне контрольне оцінювання (МКО) проводиться в письмовій формі, у термін визначений розкладом. Завдання для МКО включає два теоретичні питання (кожне оцінюється max 15 балів) і двадцять тестових завдань (max 20 балів). **Максимальна кількість балів за МКО – 50.**

Сумарна кількість балів модульного контролю визначається як середнє арифметичне балів за два модулі і складає максимум 100.

Підсумковий контроль (екзамен) проводиться у відповідності розкладу заліково-екзаменаційної сесії, в усній або письмовій формі. Підсумковий контроль проводиться за навчальним матеріалом, визначеним цією робочою навчальною програмою у повному обсязі. До екзаменаційного білету включено три теоретичні питання.

Максимальна оцінка з підсумкового (семестрового) контролю становить 100 балів.

Оцінка з дисципліни виставляється у відповідності з шкалою оцінювання приведеною нижче.

Підсумкова оцінка з дисципліни здійснюється згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів Університету в систему оцінювання за шкалою ECTS.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Основні ідеї практичної та комунікативної філософії

Тема 1. Теоретичні витоки практичної комунікативної філософії

Етика Арістотеля. Практична філософія І.Канта. Антропологія Л.Фейєрбаха. Семіотична філософія Ч.Пірса. Феноменологія Е.Гуссерля. Філософія існування М.Гайдегера, К.Ясперса та Ж.-П. Сартра. Філософія мови Л.Вітгенштейна. Герменевтика Гадамера.

«Парадокс раціоналізації М.Вебера та його розуміння цінностей. Критика раціональності засновниками Франкфуртської школи (М.Хоркхаймер, Т.Адорно).

Тема 2. Трансцендентальна прагматика

Криза релігійного та раціоналістичного світогляду. Модернізація суспільства – причина руйнації традиційних цінностей.

Етика відповідальності. Мовленнєво-комунікативна інтерсуб'єктивність. Комунікація – основа створення ціннісних нормативів. Поняття «трансцендентальної комунікації» О.Апеля та «ідеальної комунікації» Ю.Габермаса. Ідеальні умови комунікації (за Ю.Габермасом).

«Життєвий світ» у Е.Гуссерля та в комунікативній філософії. Дискурс. Аргументоване взаєморозуміння. Зріла особистість. Стан повноліття для суспільства.

Тема 3. Дискурсивне обґрунтування норм.

Поняття «норми»: прескриптивний та дескриптивний аспект. Співвідношення «внутрішнього» і «зовнішнього», належного та суцього. Принцип фаліблізму. Відношення людина – природа і людина – людина. Цілераціональна дія (праця) і комунікативна дія (інтеракція). Homo sapiens – практично-комунікативний розум. Homo faber – теоретично-технічний розум.

Дві форми раціональності. Умови остаточного обґрунтування істинності етичних норм. Перформативний та пропозиційний аспекти мовлення. Перформативні суперечності.

Принцип значущості норм Ю.Габермаса. Імператив етики відповідальності К.О.Апеля. Норми В.Кульмана.

Тема 4. Соціальна теорія Ю.Габермаса

Комунікація як особливий тип соціальної дії і рефлексивного відношення до соціальної реальності. Комунікативна дія, інструментальна дія і стратегічна дія. Аналіз соціальних теорій М.Вебера, Дж.Г.Міда, Е.Дюркгейма, Т.Парсонса. Співвідношення системи й життєвого світу у архаїчному, традиційному і модерному суспільствах. Функціональний аспект комунікації в системній теорії Н.Лумана. Мова, влада і гроші – медіуми інтеракції, що забезпечують відтворення світу як системи. Стадії розвитку моральності за Л.Кольбергом; доконвенціональна, конвенціональна і постконвенціональна. Взаєморозуміння – особливість комунікативної дії. Ставлення до традицій і цінностей в універсалістській етиці. Консенсус - ідеальна модель комунікації. Неспростовна аргументація – основа для досягнення консенсусу.

Модуль 2. Прикладні проблеми дискурсивної етики

Тема 5. Етика і політика

Політика і мораль. Право держави на насилля. Проблеми легітимації політичного ладу (від сакрального до цілераціонального). Інтерсуб'єктивний критерій моральної легітимації політики – універсальний громадський дискурс. Дискурс як спосіб врегулювання політичних конфліктів. Принцип ненасильства – основа консенсусу. Роль громадськості в модерному суспільстві.

Тема 6. Етика і економіка

П.Ульріх «Трансформація економічного розуму» - спроба відновити єдність економічної теорії та етики на основі мовно-прагматичного методу.

Економічні ідеї у контексті філософії моралі. Утилітаристська етика Спенсера і Дж.Мілля. Звільнення економічної теорії від моральних питань. Теорія консенсусу ефективності соціального ладу Дж.Бьюкенена. Концепція «якості життя». Позитивні і негативні риси капіталізму (за В.Гьосле). Економічна теорія К.Гоммана. Концепція соціально-економічної раціональності П.Ульріха. Соціально-відповідальне підприємництво (монологічний і діалогічний підхід).

Тема 7. Етика і екологія.

«Зверхність» людини по відношенню до природи. Метафізика екологічної кризи: природа і дух в філософії Ріттерської школи, голізм в філософії природи Мейер-Абіха. Асиметричність відношення людина – природа. Подолання антропоцентризму в етиці – шлях до збереження життя. Екологічна криза це криза яка насамперед загрожує людству.

Тема 8. Техніка: благо чи загроза для людини і світу?

Обговорення роботи В.Гьосле «Чому техніка стала філософською проблемою»

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	У тому числі				
		лекції	практичні	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Теоретичні витоки практичної комунікативної філософії	13	4	3			6
Тема 2. Трансцендентальна прагматика	19	4	3			12
Тема 3. Дискурсивне обґрунтування норм	14	2	2			10
Тема 4. Соціальна теорія Ю.Габермаса	14	2	2			10
<i>Модульна контрольна робота</i>						
<i>Разом за модуль</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>10</i>			<i>38</i>
Модуль 2						
Тема 5. Етика і політика	15	2	3			10
Тема 6. Етика і економіка	15	2	3			10
Тема 7. Етика і екологія	14	2	2			10
Тема 8. Техніка: благо чи загроза для людини і світу?	16	4	2			10
<i>Модульна контрольна робота</i>						
<i>Разом за модуль</i>	<i>60</i>	<i>10</i>	<i>10</i>			<i>40</i>
Разом	120	22	20			78

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	У тому числі				
		лекції	практичні	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Теоретичні витоки практичної комунікативної філософії	16	2				14
Тема 2. Трансцендентальна прагматика	16	2				14
Тема 3. Дискурсивне обґрунтування норм	15	1				14
Тема 4. Соціальна теорія Ю.Габермаса	15	1				14
<i>Модульна контрольна робота</i>						
<i>Разом за модуль</i>	62	6				56
Модуль 2						
Тема 5. Етика і політика	16	2				14
Тема 6. Етика і економіка	16	2				14
Тема 7. Етика і екологія	13	1				12
Тема 8. Техніка: благо чи загроза для людини і світу?	13	1				12
<i>Модульна контрольна робота</i>						
<i>Разом за модуль</i>	58	6				52
Разом	120	12				108

6.3. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Комунікативний поворот у філософії	3	
2	Трансцендентальна прагматика	3	
3	Дискурсивне обґрунтування норм	2	
4	Соціальна теорія Ю.Габермаса	2	
5	Етика і політика	3	
6	Етика і економіка	3	
7	Етика і екологія	2	
8	Техніка: благо чи загроза для людини і світу?	2	
	Разом	20	

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Теоретичні витoki практичної комунікативної філософії	6	14
2	Трансцендентальна прагматика К.О.Апеля	12	14
3	Дискурсивне обґрунтування норм	10	14
4	Соціальна теорія Ю.Габермаса	10	14
5	Етика і політика (чи потребує політика моралі?)	10	14
6	Етика і економіка (точки дотику)	10	14
7	Етика і екологія (проблема відповідальності)	10	12
8	Техніка: благо чи загроза для людини і світу?	10	12
	Разом	78	108

6.5. Індивідуальні завдання: не передбачені навчальним планом

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Апель К.-О. Вибрані статті. К.: Український філософський фонд, 1999.
2. Апель К.-О. Дискурс і відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної моралі. Київ: Дух і Літера, 2009. - 430с.
3. Апель К.-О. Трансформація філософії. М.: Логос, 2001. - 344 с.
4. Апель. К.-О. Киевские лекции. К.: Стилос, 2001. - 52 с.
5. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну. Київ: Четверта хвиля, 2001. - 424 с.

6. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі. К.: Лібра, 2003. - 248 с.
7. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. Київ: Лібра, 1999. - 488 с.
8. Луман Н. Власть. М.: Праксис, 2001. - 256 с.
9. Хабермас Ю. Демократія. Разум. Нравственность. М., 1995.
10. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. С.Пб.: Наука, 2000.
11. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. С.Пб.: Наука, 2001. - 417 с.
12. Хесле В. Гении философии нового времени. М.: Наука, 1992. - 224 с.
13. Хесле В. Философия и экология. М.: Наука, 1993. - 205 с.

Допоміжна література

1. Канке В.А. Основные философские направления и концепции науки. Итоги XX столетия. – М.: Логос, 2000. – 320 с.
2. Левченко А., Левченко М. Комунікативна філософія в контексті утвердження принципів гуманізму. Вісник Львівського університету. Серія філософ.-політолог. студії. 2018. Випуск 21, с.52-56.
3. Барт Р. Основы семиотики. *Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму*. М., 2000. С. 247-311.
4. Бусова Н.А. Модернизация, рациональность и право. Харьков: Прометей–Прес, 2004. 352 с.
5. Дейк ван Т. Дискурс и власть: репрезентация доминирования в языке и коммуникации. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», URSS, 2013.
6. Лоскутникова В. М.. Хабермас и Луман: два подхода к исследованию процессов коммуникации в современном обществе. Гуманитарная информатика, № 1, 2004, С. 81-96.
7. Назарчук А.В. Теория коммуникации в современной философии. М.: Прогресс-Традиция, 2009, 320 с.
8. Назарчук А. В. Понятие рациональности в философии К.-О. Апеля. Вестник Московского университета. Серия 7: Философия. 2003. № 1. С. 52–64.
9. Сокал А., Брикмон Ж. Интеллектуальные уловки. Критика современной философии постмодерна. М.: Дом интеллектуальной книги, 2002.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

<http://anthropology.ru>
<http://psylib.org.ua>
<https://platona.net>
<http://yanko.lib.ru>